

จริตกับการบรรลุนิคมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

พระมหาประพันธ์ รักเรียน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาบาลี - สันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2541

ISBN 974-331-982-4

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CARITA AND ENLIGHTENMENT IN THERAVADA BUDDHIST SCRIPTURES

Phramaha Prapant Rakrien

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for The Degree of Master of Arts in Pali and Sanskrit**

Department of Eastern Languages

Graduate School

Chulalongkorn University

Academic Year 1998

ISBN 974-331-982-4

หัวข้อวิทยานิพนธ์

จิตกับการบรรลุนิยามในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

โดย

พระมหาประพันธ์ รักเรียน

ภาควิชา

ภาษาตะวันออก

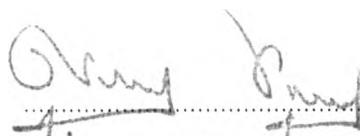
อาจารย์ที่ปรึกษา

อาจารย์ ดร. ประพนธ์ อัครวิรุฬห์การ

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนีย์ สิ้นสกุล

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

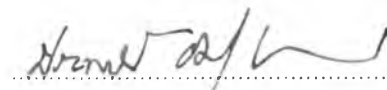
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ศุภวัฒน์ ชูติวงศ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

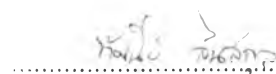
ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปราณี พ้าพานิช)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(อาจารย์ ดร. ประพนธ์ อัครวิรุฬห์การ)

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนีย์ สิ้นสกุล)

กรรมการ

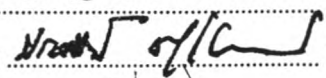

(อาจารย์ ร.ท. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ)

พระมหาประพันธ์ รักเรียน : จริตกับการบรรลุลหรรณในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
 (CARITA AND ENLIGHTENMENT IN THERAVADA BUDDHIST SCRIPTURES)
 อ. ที่ปรึกษา : อ. ดร. ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ, อ. ที่ปรึกษาร่วม : ผศ. ทศนีย์ สิ้นสกุล,
 96 หน้า. ISBN 974-331-982-4

วิทยานิพนธ์นี้ มีจุดหมายเพื่อการศึกษาแนวคิดเรื่องจริตกับการบรรลุลหรรณในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

ผลวิจัยพบว่า จริตเป็นผลของกรรมและเป็นเหตุให้เกิดการทำกรรมที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมตามสภาวะธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศลที่นอนเนื่องอยู่ในจิตใจ ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน จริตจึงทำให้ทราบว่าบุคคลมีสภาวะธรรมที่สั่งสมมาแต่ในอดีตชาติ อันเป็นตัวกำหนดรูปแบบแห่งพฤติกรรมในปัจจุบันชาติ เมื่อจะปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นจึงต้องพิจารณาว่าจริตของผู้นั้นเป็นอย่างไร เพื่อจะได้ใช้หมวดธรรมมาแก้ไขปัญญาได้ถูกต้องอันจะทำให้บรรลุผลได้ตามที่ตั้งใจไว้ พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงเทศนาโปรดบุคคลใด จะทรงตรวจดูจริตของบุคคลนั้นก่อนแล้วจึงแสดงธรรม ภายหลังจึงมีการจำแนกบุคคลออกเป็นจริตต่างๆเพื่อประโยชน์ในด้านการบำเพ็ญธรรม กล่าวคือ พิจารณาว่า บุคคลนั้นมีจริตที่เป็นฝ่ายกุศลหรือฝ่ายอกุศล แล้วจึงมอบกรรมฐานที่เหมาะสมแก่จริตนั้นๆ เพื่อให้ได้บรรลุลหรรณได้รวดเร็ว เรื่องทฤษฎีจริตจึงเป็นสิ่งสำคัญในการบำเพ็ญธรรมและการบรรลุลหรรณในพุทธศาสนาเถรวาท

ภาควิชา ภาษาตะวันออก
 สาขาวิชา ภาษาบาลี-สันสกฤต
 ปีการศึกษา 2541

ลายมือชื่อนิติต
 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

สมุดค้นฉบับมหัศจรรย์วิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมที่เพียงหน้าเดียว

C 810819

#

MAJOR PALI AND SANSKRIT

KEY WORD: CARITA / ENLIGHTENMENT / THERAVADA / BUDDHIST / SCRIPTURES

PHRAMAHA PRAPANT RAKRIEN : CARITA AND ENLIGHTENMENT IN THERAVADA BUDDHIST

SCRIPTURES. THESIS ADVISOR : PRAPOD ASSAVAVIRULHAKARN, Ph D THESIS COADVISOR :

ASSIST. PROF. TASANEE SINSAKUL 96 pp. ISBN 974-331-982-4.

The purpose of this thesis is to study Carita and its relation to religious attainment in the Theravada Buddhist scripture.

The research shows that Carita is the result of good and bad karma in the past and at the same time serves as its cause in this life. The past karma determines the present behaviour which is called ' Carita '. To attain religious goal Carita has to be taken into consideration so that the teacher can guide his disciple with a suitable Dharma. The concept of Carita was later systematized and classified to facilitate the practice of Dharma. It is therefore crucial in practising the Path and closely related to the enlightenment in the Theravada Buddhism.

ภาควิชา..... ภาษาตะวันออก

สาขาวิชา..... ภาษาบาลี-สันสกฤต

ปีการศึกษา..... 2541

ลายมือชื่อนิสิต.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงด้วยดีเนื่องจากผู้วิจัยได้รับความเมตตาและกำลังใจจากอาจารย์ที่ปรึกษาทั้ง 2 ท่าน คือ อาจารย์ ดร. ประพนธ์ อัครวิรุฬห์การ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนีย์ ลินสกุล ที่ได้กรุณาในการให้คำแนะนำและตรวจแก้วิทยานิพนธ์ด้วยดีตลอดมา และประสาทความรู้ด้านภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณคณาจารย์อีกหลายท่านที่ได้ประสาทวิชาความรู้ในด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้วิจัยได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักวิชาการเป็นอย่างดี จึงขออนุญาตกล่าวนามท่านไว้ในที่นี้ด้วยความเคารพ คือ

ศาสตราจารย์ ดร. ศักศรี แย้มนัตตา ผู้ให้ความรู้วิชาการตวิทยา ประวัติพุทธศาสนาและการนำภาษาบาลีและสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปราณีย์ ฟาพานิช ผู้ให้ความรู้ในวิชาภาษาปรากฏต วิชามานวธรรมศาสตร์และเป็นผู้จุดประกายความคิดเรื่องบุคลิกลักษณะ ทำให้ผู้วิจัยได้แนวคิดและเป็นที่มาแห่งวิทยานิพนธ์เล่มนี้

อาจารย์ ดร. บรรจบ บรรณรุจิ ผู้ให้ความรู้วิชาภาษาบาลีและให้คำปรึกษาแก่ผู้วิจัย

นอกจากอาจารย์ดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยขอขอบคุณกัลยาณมิตรทุกท่านที่ให้คำปรึกษาและคำแนะนำ ตลอดทั้งบุคคลอื่น ๆ ที่ให้ความอุปถัมภ์และมอบทุนการศึกษาแก่ผู้วิจัย ทำให้ผู้วิจัยมีกำลังกายและกำลังสติปัญญาทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

คำชี้แจงเกี่ยวกับการให้อักรหัสย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ช. จ.	ชุฑูทกนิกาย จุฬินิเทศ
ช. ชา.	ชุฑูทกนิกาย ชาตกฎจกดา
ช. เกร.	ชุฑูทกนิกาย เกรศาดา
ช. เกร็.	ชุฑูทกนิกาย เกร็ศาดา
ช. ปฏิ.	ชุฑูทกนิกาย ปฏิสมุภิตามคค
ช. มหา.	ชุฑูทกนิกาย มหานิเทศ
ช. อ.	ชุฑูทกนิกาย อฏจกดา
ช. อป.	ชุฑูทกนิกาย อปทาน
ช. อิติ.	ชุฑูทกนิกาย อิติวุตตค
จริยา. อ.	จริยาปฏิภก อฏจกดา
เกร. อ.	เกรศาดา อฏจกดา
เกร็. อ.	เกร็ศาดา อฏจกดา
ที. ม.	ทีฆนิกาย มหาวคค
ที. ส.	ทีฆนิกาย สิลกขนุทธคค
ที. อ.	ทีฆนิกาย อฏจกดา
ธ. อ.	ธมฺมปทฏจกดา
นิเทศ. อ.	นิเทศ อฏจกดา
พทุธ. อ.	พทุธวีส อฏจกดา
ม. ม.	มชฺฐนิมิกาย มชฺฐนิมปณฺณาสก
ม. มุ.	มชฺฐนิมิกาย มุลปณฺณาสก
ม. อ.	มชฺฐนิมิกาย อฏจกดา
ม. อุ.	มชฺฐนิมิกาย อุปริปณฺณาสก
มจฺจล.	มจฺจลตฺตที่ปนี
มิลินฺท.	มิลินฺทปญฺหา
วินย.	วินยปฏิภก
วินย. อ.	วินยอฏจกดา
วิสุทฺธิ.	วิสุทฺธิมคค

สั. นิ.	สัยตุตตนิทาย นิทานวคค
สั. ม.	สัยตุตตนิทาย มหาวารวคค
สั. ส.	สัยตุตตนิทาย สคาถวคค
สั. อ.	สัยตุตตนิทาย อฎุจกดา
สงคณเ. อ.	สัยตุตตนิทาย อฎุจกดา
สงคณ.	อภิธมมตุดสงคณ.
สงคณ. ฎีกา.	อภิธมมตุดสงคณ. ฎีกา
อิติ. อ.	อิติวุตตก อฎุจกดา
อง. อ.	องคตุตตรนิทาย อฎุจกดา
อง. เอกก.	องคตุตตรนิทาย เอกกนิปาต
อง. จตก.	องคตุตตรนิทาย จตกนิปาต
อง. ฉก.	องคตุตตรนิทาย ฉกนิปาต
อง. ติก.	องคตุตตรนิทาย ติกนิปาต
อง. หสก.	องคตุตตรนิทาย หสกนิปาต
อง. ทก.	องคตุตตรนิทาย ทกนิปาต
อง. ปญจก.	องคตุตตรนิทาย ปญจกนิปาต
อง. สตตก.	องคตุตตรนิทาย สตตกนิปาต
อภิ. สง.	อภิธมมปิฎก สงคณเ.
อภิ. อ.	อภิธมมปิฎก อฎุจกดา

คำอธิบาย

คัมภีร์พระไตรปิฎกที่ใช้ตัวเลขตามหลังอักษรย่อคัมภีร์ 3 ชุด บอกถึง เล่ม ข้อ และหน้า ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น พ. เถร. 20 / 45 / 123 หมายถึง พุททุกนิทาย เถรคาถา เล่มที่ 20 / ข้อ 45 หน้า 123

คัมภีร์อรรถกถาที่ใช้ตัวเลขตามหลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ 2 ชุด บอกถึง เล่ม และหน้า ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น เถร. อ. 3 / 63 หมายถึง เถรอฎุจกดา เล่มที่ 3 หน้า 63

อักษรที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้ตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต)

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
คำชี้แจงเกี่ยวกับการใช้อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้	ช
บทที่	
1. บทนำ	1
ความเป็นมาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
วิธีการดำเนินการวิจัย	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
2. ความหมายของจริต	3
ก. ความหมายตามการประกอบรูปศัพท์	3
ข. ความหมายทั่วไป	7
ค. ความหมายในฐานะเป็นศัพท์เฉพาะด้านการปฏิบัติธรรม	9
สรุปความหมายของจริต	14
3. แนวคิดเรื่องจริตในพุทธศาสนาเถรวาท	16
ความเป็นมาของจริตในพุทธศาสนาเถรวาท	16
มูลเหตุแห่งแนวคิดเรื่องจริต	19
ประเภทของจริต	26

จริตในพระไตรปิฎก	26
จริตในอรรถกถา	27
จริตในคัมภีร์อื่นๆ	28
ความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับจริต	31
บุคคลราคจริต	35
บุคคลโทสจริต	39
บุคคลโมหจริต	42
บุคคลสัทธาจริต	45
บุคคลพุทธิจริต	49
บุคคลวิตกจริต	52
หลักเกณฑ์การแบ่งจริต	56
จริตฝ่ายอกุศล	57
จริตฝ่ายกุศล	57
จริตที่เป็นกลาง ๆ	58
การสังเกตจริตของบุคคล	59
สรุปจริตตามแนวคิดพุทธศาสนาเถรวาท	61
4 ความสัมพันธ์ระหว่างจริตกับการบรรลุนิพพาน	62
การบรรลุนิพพาน	63
จริตกับการปฏิบัติเพื่อการบรรลุนิพพาน	63
ก. ความสัมพันธ์ระหว่างบุญกรรมกับจริต	64
ข. ความสัมพันธ์ระหว่างกรรมฐานกับจริต	67
ตัวอย่างการปฏิบัติเพื่อการบรรลุนิพพานตามจริตชนิดต่าง ๆ	69
วิเคราะห์ทฤษฎีจริตกับการบรรลุนิพพาน	81

5. สรุปและข้อเสนอแนะ	85
สรุป	85
ข้อเสนอแนะ	86
รายการอ้างอิง	87
ภาคผนวก	91
ประวัติผู้วิจัย	96